

Gönderim Tarihi: 4 Ağustos 2020  
Kabul Tarihi: 5 Aralık 2020  
Yayımlanma Tarihi: 15 Aralık 2020

## DİNDARLIK VE EVLİLİĞE BAĞLILIK: 'ÖLÜM BİZİ AYIRINCAYA DEK'İN DEĞERLENDİRİLMESİ\*

Lyle E. LARSON\*\* - Çev. Fatma BALCI ARVAS\*\*\*

### Öz

Bu çalışmanın amacı, dini faktör ile evliliğe olan bağlılık arasındaki bağlantıları gözden geçirmektir. Birinci bölümde evliliğe bağlılığın doğası ve anlamı kısaca tartışılmaktadır. İkinci bölümde, dini bağlılığı ve evlilikteki istikrar ve doyumunu açıklamada bir yordayıcı olarak kullanılan araştırma incelenmektedir. Dini bağlılık, evlilikleri bir arada tutabilmede önemli bir etken olarak görülmektedir. Bununla birlikte, “bağlılığın”, daha muhafazakâr dini gruplara fiili katılıma kıyasla dini faktörün daha az önemli bir kriter olduğuna yönelik artan deliller vardır. Üçüncü bölümde, dini bağlılık (dini katılım, dindarlık ölçekleri ve dini cemaat tarafından belirtildiği gibi) ile evlilik ve aileye bağlılık arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Dini bağlılık, evlilik doyumunu ve istikrarını ile açık ve oldukça tutarlı bir ilişki içerisindedir. Ancak yine de deliller kesin olmaktan uzaktır. Araştırmada dini faktörün kullanımında çeşitli teorik ve metodolojik kaygılar dile getirilmektedir. Gelecek çalışmalar için öneriler yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Dindarlık, Dini Bağlılık, Evliliğe Bağlılık, Evlilik İstikrarı, Evlilik Doyumu.

\* Larson, Lyle E. (1989). “Religiosity and Marital Commitment: ‘Until Death Do Us Part’ Revisited”, *Family Science Review*, 2(4): 285-302.

\*\* Department of Sociology University of Alberta, Edmonton, AB Canada T6G2H4

\*\*\* Dr., MEB. e-posta: fatmabalcı55@hotmail.com.tr ORCID: 0000-0002-8264-623X  
Atıf/Cite as: Larson, L.E. (2020). “Dindarlık ve Evliliğe Bağlılık: ‘Ölüm Bizi Ayırincaya Dek’in Değerlendirilmesi”. Çev. F. Balcı Arvas. *Dini Araştırmalar*. 23(59): 493-516.

## Religiosity and Marital Commitment: 'Until Death Separate Us'

### Revisited

#### Abstract

The purpose of this paper is to review the linkages between the religious factor and commitment to marriage. The nature and meaning of marital commitment are briefly discussed in the first section. The section two examines the research by utilising religious affiliation as a predictor in explaining marital stability and satisfaction. Religious affiliation seems to be a significant influence in holding marriages together. There is, however, increasing evidence that "affiliation" is a less elegant measure of the religious factor than actual participation in more conservative religious groups. The third section reviews the linkages between religious commitment (as indicated by religious attendance, measures of religiosity, and religious community) and commitment to marriage and family. Religious commitment is an apparent and quite consistent correlate of marital satisfaction and stability. The evidence, even so, is far from definitive. Several theoretical and methodological concerns over the set on the religious factor in research are uttered. Some suggestions on the issue are made for further research.

**Keywords:** Religiosity, Religious Commitment, Marital Commitment, Marital Stability, Marital Satisfaction.

### Giriş

Din, hayatları boyunca çoğu birey ve ailelerin inanç ve tecrübelerinde her zaman önemli bir unsur olmuştur. Bu bariz gerçeğe rağmen dini değişkenlerin aile hayatıyla ilişkileri, 1960 ve 70'lerdeki aile ile ilgili teori ve araştırmalarda yer bulamamıştır. Sadece, 1964'te Christiensen'in yayınladığı (Thomas ve Henry 1985) "Evlilik ve Aile El Kitabı"nda aile ve evlilikle ilgili üç madde yer almıştır. Daha yakın tarihli iki ciltli eser olan "Aile Üzerine Çağdaş Teoriler (Burr vd. 1979)", her iki cildinde de sadece iki dinî referans içermektedir.

Yine de, aile hayatındaki dini faktörlerin önemi bir kez daha araştırmaların konusu haline gelmiş durumdadır. Mevcut araştırma, dinin rolünü, *kontrol* veya *destek* değişkeni olarak vurgulama eğilimindedir. Dinin boşanmayı engelleyen kuvvetli bir caydırıcı faktör olarak çalışması kontrol boyutuna bir örnektir (krş. Albrecht ve Kunz, 1980; Booth ve White, 1980; Bugaighis vd. 1985/1986; Halliday 1980; Heaton vd. 1985; Kitson vd. 1985; Nye vd. 1973). Dinin destek boyutunun yeteri kadar vurgulanmamasına rağmen, araştırma

dindarlık (burada tipik ölçüt dini katılımıdır) ile evlilik uyumu ve evlilik doyumu konuları arasında önemli ilişkiler göstermeye devam etmektedir (Bahr ve Chadwick 1985; Filsinger ve Wilson 1984; Glenn ve Weaver 1978; Wilson ve Filsinger 1986). Schu ve Bolman ve Jurich'in araştırmaları gibi Filsinger ve Wilson'un iki araştırması da din ile geleneğin aynı fenomenler olmadığı tartışmasını reddetmektedir - gelenek kontrol altında tutulduğunda dini tecrübe ile evlilik doyumu arasında güçlü bir ilişki ortaya çıkar.

Bu yazının özel amacı, hem dini destek ve kontrol hem de evliliğe bağlılığın doğası ve anlamı ile ilgili yüksek profilli bir ilgiyle ilgili araştırmaları incelemektir.<sup>1</sup> “Bağlılık (commitment)” kavramının önemi, birçok evlilik töreni içine yerleştirilmiş olup, (bu kavram ile) evliliğin ancak ölümle sonlanacak bir ilişki olduğu vurgulanır. İdealist bir yaklaşımla, “ölüm bizi ayırana dek”(dini boyut), ile “sevmek ve şefkat göstermek” (çok eskilerden süregelen kültürel boyut) kavramlarının her ikisi de tarihimizin önemli parçalarıdır. Buna rağmen, bu yazıda gösterileceği üzere, bu kavramlar artık aynı manayı taşımamaktadır. İki kavram da, daha genel bir kişisel mutluluk duygusu içine dâhil olmuş görünmektedir. Bugün, “adamak, söz vermek, süreklilik” gibi kelimelerin “sevgi, tatmin” gibi sözcüklerle ilişkisi, “ölüm bizi ayırana dek” gibi şartlı bir hükme sahip gibi görünmektedir. Dini faktör, güçlü evlilik ilişkilerinin önemli bir boyutu olarak gözükmemektedir (Lauer ve Lauer 1986b).

Örneğin Bibby'nin (1987) Kanada'da yaptığı araştırmaya göre, dini boyut, kültürün diğer öğelerine nazaran çok büyük fark yaratmıyor gibi görünmektedir. 1985'te ülke çapında yapılan bir ankete dayanarak Bibby, dindar olan ve olmayanların, hem genel hem evlilik mutluluğu seviyeleri arasında fark olmadığını gördü. Özellikle kilise hayatı, yetişkinlerin sadece %16'sında ve gençlerin de sadece %8'inde, “büyük bir” mutluluk kaynağı olarak belirtilmiştir (Bibby 1987). İnançlarına “bağlı”<sup>2</sup> olanların yalnızca %31'i kiliseyi sevdiğini söylemiştir. Birleşik Devletler'de de benzer bulgular rapor edilmiştir (St. George ve McNamara 1984). Bibby (1987)'nin Protestan ve Katoliklikten çıkış olarak adlandırdığı sekülerleşme süreçleri çok hızla artış göstermektedir. Glenn (1987), “insanların son 30-40 yıldır sosyal gruplara, kurumlara, geleneksel dini inançlara veya kendileri dışındaki her şeye bağlılıktan, artan bir hızla vazgeçtiklerini görüyoruz” sonucuna varmaktadır (124). Bu çalışmadaki araştırma bu bağlam dâhilindedir. Dindarlık, hala evlilik ilişkisini etkilemekte midir? Dindarlık evliliğe bağlılıkta önemli bir faktör müdür? Mevcut literatürün gözden geçirilmesi üç ana bölüm halinde düzenlenmiştir: Birinci bölüm, dini faktörle doğrudan ilgilenmemektedir. Dindarlık ve

*evliliğe bağlılık* arasındaki ilişkiler bu çalışmanın ana ağırlığını oluştururken, ilk sırada evlilik ilişkilerindeki sadakat unsurunun anlam ve doğası tasvir edilmektedir. Evliliğe bağlılık, evlilikte istikrar ve evlilik doyumu konuları kısaca incelenip netleştirilmektedir.

İkinci bölüm, evlilik bağlılığı üzerinde dinin, sosyal bir kategori olarak etkisini ele almaktadır. Burada iki ana dini değişken incelenmektedir: dini bağlılık ve dini homogami\*. Kanıtlar, dini bağlılığın ve benzerliğin evli çiftlerin birlikte kalmalarını kısıtlama üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Öyle olsa bile, bu değişkenlerin, ölçüldüğü gibi, evlilik ilişkilerinin ana akım belirleyicileri olarak evlilik istikrarını açıklamadaki göreceli önemi azalmaya devam etmektedir.

Dinin davranışsal ve tutumsal önlemlerinin evliliğe bağlılık üzerindeki etkisi üçüncü bölümde gözden geçirilmektedir. Evliliğe bağlılık üzerindeki araştırma 3 alt bölümde organize edilmiştir; dini katılım, dindarlık ve dinin toplumsal yönü. Araştırma göstermektedir ki, dini bağlılık ile evliliğe bağlılık arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu ölçümler, dinin demografik ölçümlerinden daha kuvvetlidir. Yine de evlilik ilişkilerinde dindarlık büyük bir kontrol değişkeni olarak yer almaktadır. Evliliğe bağlılığın kişisel ölçütleriyle olan bağlantıları belirsizdir. Bu bulgular etraflıca ele alınmış ve yeni araştırma istikametleri önerilmiştir. Sonuç bölümü bağlılık ilişkilerini anlamada dini faktörün içerik ve önemini yansıtmaktadır.

## EVİLİĞE BAĞLILIK ÜZERİNE TANIMSAL KONULAR

“Bağlılık-Taahhüd”(commitment), pazarlama başarısı, kariyer, eğitimde başarı, insan gelişimi, engellerin aşılması ve organizasyonel istikrardan, inançlar ve davranışlar arasındaki bağlara kadar birçok disiplinde ve meslek dalında büyük bir araştırma alanı olmuştur (Becker 1960; Kanter 1968; Kiesler 1971; Leik ve Leik 1977). Bağlılık mekanizmasına dair ciddi çalışmalar, evlilik ve ilişkiler konusu üzerinde uzun süredir devam ederken, bu çalışmaların din ve felsefe ile ilgilenmesi 1970’lerde başlamıştır.

Evliliğe bağlılık konusu üzerine yapılan araştırmalar çoğu zaman dini değişkenleri dışlamıştır. Dini faktörle olan ilişkiler incelenmeden evvel bu farklılıklar kısaca netleştirilmelidir. Anlaşılır şekilde, evliliğe bağlılığı kavramsallaştırmanın birkaç farklı yolu vardır. Pek çok evlilik bağlılığı ölçeği geliştirilmiştir (Bunlardan bazıları; Clodfelter 1977; Johnson 1973; Stanley 1986; Wyatt 1983).

İki ana evlilik bağıllığı tipi bulunur. *Kişisel bağıllık* – bir faaliyet çizgisinin devamı veya tamamlanması konusuna kişisel olarak adanmayı yansıtacak psikolojik veya içsel yapı (bağıllıkta “-mak istiyorum”), ve *zorunlu bağıllık*– bir faaliyet çizgisinin kişisel tercihlerden bağımsız olarak devamına yol açan sosyal ve ilişkisel faktörler (bağıllıkta çoğunlukla “-mak zorundayım” olarak anılır).

Belki de bu literatürle ilgili en büyük sıkıntı, evlilik bağıllığının (ister “-mak zorundayım”, isterse “-mak istiyorum” göstergesi ile ölçülmüş olsun) evlilikte istikrar ve doyum ile arasındaki açık ilişkidir.

Bir arada duran evliliklerin yüksek oranda yapısal yatırımları, çekici olmayan alternatifleri, çeşitli sosyal baskılar ve kaybetmesi zor gelen yatırımları olması muhtemeldir. Öyleyse zorunlu bağıllık ve evlilik istikrarı belki de benzer ölçülerdir. Kavramsal olarak, boşanma ve ayrılmanın yapısal veya kişisel bağıllığın daha düşük seviyelerinin dolaylı veya sonuç ölçütleri olarak tanımlanması uygundur. Bu tür bir araştırma, evliliğe bağıllık ile ilgili nadiren direkt ölçüler verir. Din ve boşanma arasındaki ilişkiler (ve evlilikle ilgili istikrarsızlık ölçütleri) literatür taramasında yer almaktadır.

*Kişisel bağıllık* de benzer şekilde evlilik “doyumu” ile yakından ilgilidir. Evliliklerinde mutlu kişiler, “kalıcılık” hakkında daha fazla düşünür, daha çok kendilerinden fedakârlık yaparlar, eşlerinin istekleri için kendi önceliklerinden daha fazla vazgeçerler ve başka bir eş arayışına girmezler. Hâlbuki Goltz (1987), kişisel bağıllığın, evlilik doyumundan farklı bir gösterge olduğunu ortaya çıkarmıştır. Stanley (1986) de iki kavramın farklı olduğunu düşünmektedir. Bu farkın önemini belirten bir örnek ortaya koymaktadır: Futbolcunun bağıllığından bahsederken antrenör, “Sammy futbol oynarken iyi vakit geçiriyor” demez, onun doyum sağlayan bir oyuncu olduğunu söyler. Bunun yerine antrenör, Sammy’nin her zaman %110’unu verdiğini ve kendini adanmış bir oyuncu olduğunu söyler. Bu örnek, kişisel bağıllık ile evlilik doyumları arasındaki farkı vurgular. Adamak, kişinin davranışını değiştirir. Doyum, davranış değişikliğini teşvik edebilir ancak bu değişiklik, doyumun *sürekli* olmasına bağlıdır. Adamak ise, problemleri bir meydan okuma olarak algılar. Evlilikte kişisel adayış çizgisi, ölüm gelip evlilik sona erene kadar “evliliği sürdürme”nin ötesine geçmelidir.<sup>3</sup>

Evliliğe bağıllık hakkındaki araştırmalar başlangıç safhasında kalmaya devam etmektedir. Yakın ilişkilerdeki bağıllığın ölçülmesi ve kavramlaştırılması hakkında öğrenilecek çok şeyler var. Bu halde bile din ve evliliğe bağıllık arasındaki ilişkiler üzerine büyümekte olan geniş bir literatür mevcuttur. Bir

sonraki bölümde özellikle dinin demografik göstergeleri ve evliliğe bağlılığın çeşitli göstergeleri arasındaki ilişki incelenecektir.

### **“SOSYAL KATEGORİ” OLARAK DİN VE EVLİLİĞE BAĞLILIK**

Sosyal kategori olarak dini mensubiyetin incelenmesi, sosyal sınıf, eğitim durumu veya etnik köken kadar popüler olmuştur. Görüşülen insanlar, kendilerini Kuzey Amerika’daki hâkim dinlerden biri ile (Katolik, Protestan veya Yahudi) tanımlamış, şayet Protestan ise mezhebini de belirterek tanımlamıştır. Belirtilen dini tercih veya mensubiyet daha sonra standart bir arka plan değişkeni olarak kullanılır. Bu cevabın anlamının, uzak bir Katolik akrabası olandan mahalli kilise cemaatinin aktif üyesi olana değin değiştiği açıktır. Bu halde dahi dinin demografik bir kategori olarak kullanımı, araştırmada bir “raptiye” görevi görmeye devam etmektedir. Bulgular gayet tutarlıdır.

#### **Dini Mensubiyet**

Mensubiyet kategorileri, genel kategorilerden (Yahudi, Katolik, Protestan, Dinsiz) mezhepsel ve/veya Protestanlar arasındaki liberal-muhafazakâr değişkenlere kadar farklılık gösterebilir. Ön planda olmayan dinler genellikle “diğer” şeklinde tanımlanır. Evlilikte bağlılık ile ilgili araştırmaların çoğu, evlilikte istikrarsızlığı da ele almaktadır (özellikle boşanma oranları).

Katolik ve Yahudilerde boşanmanın, Protestanlardakinden daha az görüldüğü rapor edilmiş (Bahr ve Chadwick 1985; Glenn ve Shelton 1983). Shrum (1980), Katoliklerin zenci Protestanlardan 2.2 kat, beyaz Protestanlardan 1.8 kat daha sağlam evlilik sürdürdükleri belirtilmiştir. Bir başka araştırma da, Katolik ve Mormonların Yahudi ve Protestanlara göre daha az boşanma oranlarına sahip olduklarını (Heaton vd. 1985) göstermiştir. Heaton, Katoliklerle karşılaştırıldığında Yahudilerde boşanma riskinin %10-15 daha fazla olduğunu, beyaz Protestanların da Yahudilere oranla %25 daha fazla boşanma riski taşıdığını tespit etmiştir.

Protestanlar arasında boşanma oranlarında farklılıklar görülmüştür. Ulusal Doğurganlık çalışmasındaki 1970 verisine göre köktenci Protestanların, hem Katoliklere hem de ılımlı Protestanlara nazaran daha sıklıkla boşandıkları görülmektedir (Bumpass vd. 1978). Chi ve Houseknecht’in çalışmaları da benzer sonuçlar vermiştir. Yalnız Chi ve Houseknecht, yüksek boşanma oranlarının başlıca sebebinin köktendinci mezheplere geçiş olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Buna karşılık siyah (zenci) Protestanlar arasında boşanma

eğilimi liberal Protestanlara göre daha azdır (Maneker ve Rankin). Booth ve White (1980), muhafazakâr Protestanlarda diğer Protestanlara oranla “boşanma hakkında düşünmenin” bile daha az olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka çalışma (Bellah, vd. 1985), Evanjelik Protestanların, geliri gideri ne kadar olumsuz yönde olursa olsun evliliği devam ettirmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Evli çiftlerden birinin muhafazakâr ve/veya köktendinci mezheplerde büyüüp yetiştiği durumlar, bu çalışmalardaki bariz çelişkinin en iyi açıklaması olabilir.

Bu bağlılık benzeri değişken, Larson ve Goltz (1989) çalışmasında da incelenmektedir. Yapısal bağlılığın, Katolik ve geleneksel Protestanlara oranla muhafazakâr Protestanlarda daha fazla bulunduğu belirlenmiştir. Oysa diğer dini topluluklara nazaran muhafazakâr Protestanlarda kişisel bağlılık en düşük iken, karı-koca arasındaki farklılık en fazladır.

Muhafazakâr Protestan dininin evlilikte bağlılık üzerindeki etkisini ele alan en iyi çalışma Stanley (1986)'inkidir. Burada 2 ölçüt kullanılmıştır: dini muhafazakârlık ölçeği ve muhafazakâr grupların sınıflandırılması ölçeği. Bu iki ölçek de zorunlu bağlılık ölçüleriyle yakından ilişkili, en fazla da boşanmanın ahlaki alt ölçeğiyle ilişkilidir. Dini muhafazakârlık, evlilik bağlılığının kişisel adanma içeriğiyle yetersiz veya zayıf bir şekilde ilişkilidir. Bununla birlikte iki muhafazakârlık ölçeği de adanmanın alt ölçekleriyle (ilişki önceliği, birliktelik kimliği ve fedakârlık) yakından ilişkilidir. Bu bulgular evliliğe bağlılığın muhafazakâr yönünün altını net bir biçimde çizmektedir: bir evlilik ilişkisini bitirip başkasının evliliğini gasp etmek kişinin faydasına dahi olsa yanlıştır.

Din ve boşanma oranları arasındaki net olan olumsuz ilişki karşısında birçok araştırmacı, dinin evliliklerin bozulmasının önüne geçen en güçlü engel olduğu sonucuna vardılar. Albrect ve Kunz (1980) boşanmaya engel olmadıkça dinin maddi geçim konularının ardından ikinci sıradaki faktör olduğunu belirledi. Booth ve arkadaşları (1985) yaptıkları regresyon analizinde din, mali sebepler ve ev sahibi olma konularının, ayrılma (boşanma) ile ilgili *düşüncelerin* ifade edilmesinde ana engelleyiciler olduğunu ortaya koymuşlardır. Bugaighis ve arkadaşları (1985-86) da, dinin boşanma fikirlerine yönelik engelleyici bir etkisi olduğunu bulmuştur. İlişkisel bağlılık (kısıtlılık duyguları) üzerine bir çalışmada din, kadınlar arasında boşanmayı önleyici ana faktörlerden biri olarak görülmektedir (Sabatelli ve Cecil-Pigo, 1985; Sabatelli ve Pearce, 1986).

Ayrıca evliliklerin bozulması ile ilgili çeşitli teorik çalışmalar dinin büyük bir engelleyici olarak yer aldığını; örneğin dinin, evliliğin sonlandırılması

ile ilgili artı ve eksilerin tartılmasında büyük bir değer olduğunu belirtmiştir (Edwards ve Saunders 1981; Johnson 1985; Levinger 1965; 1976). Toplumlardaki bağlılık mekanizmalarını din yerine ideoloji açısından ele alan Kanter (1968), bireyi gruba *bağlayan* güçlerin önemini net olarak ortaya koyar; bu güçler, fedakârlık, feragat, teslimiyet ve riyazettir.

Halliday (1980) bu kanıtı çok ciddiye almıştır. Mevcut boşanma oranları göstergelerinin, dindar nüfusun paydaya dâhil edilerek çarpıtıldığını savunmaktadır. Muhafazakâr köktendinciler ve Evanjelicler, Roma Katolikleri ve Mormonlar gibi dini gruplar, keskin bir biçimde boşanmanın karşısındadırlar. Bu kategoride yaklaşık 82 milyon Amerikalının olduğu ve bunun yarısının hesaplamalardan düşülmesi gerektiğini belirtmektedir. Cherlin (1980) ise aksine, boşanma oranlarında dini bağlılıklardan kaynaklanan farkların, beklenenden daha az olacağını, doktrinel veya kültürel kanıtlara dayanarak savunmaktadır. Cherlin, dini bağlılığın boşanma oranları üzerindeki etkisinin azaldığını gösteren çeşitli çalışmalara (McCarthy 1979, McRae 1978; Sweet 1973; Thorton 1975) atıfta bulunmaktadır.

Dini referansları olmayan insanlar boşanmaya daha yatkındırlar (Nye vd. 1973). Heaton vd. (1985) dinsiz grubun, %25 boşanma riski bulunan Protestan grubuna kıyasla, %60 daha fazla boşanma riski taşıdığını ortaya çıkarmıştır. 1981 nüfus sayımı verilerine dayanan bir Kanada araştırması (Pryor ve Norris 1988), boşanmış ve ayrılanların aile yaşam döngüsü boyunca hiçbir din bildirmeme ihtimalinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Hem kadın hem de erkek yalnız ebeveynlerin de hiçbir dini rapor etmemeleri, birlikte yaşayan karı-koca ailelerindeki kadın veya kocalardan önemli ölçüde daha fazladır. Booth ve Johnson (1988)’un çalışmasına göre dinsizlik, istikrarsız evliliklerle ve evliliğe daha zayıf bağlarla bağlanmakla güçlü bir ilişki içindedir. Lauer ve Lauer (1986b) dini bağları olmayan çiftlerin daha mutsuz olduğunu ortaya koymuştur. Larson ve Goltz (1989) da, dindar olmayan kişiler arasında hem kişisel hem de yapısal evlilik bağlılığının en düşük seviyede olduğunu bildirmektedir.

Kanıtın değerlendirilmesinde açıkça görülüyor ki dini mensubiyet, evliliğin kalitesine bakılmaksızın, çiftlerin bir arada durmasını zorunlu kılan en önemli sosyal baskı unsurudur. Bu bulguların önemi, belirli bir dini gruba “bağlı” olduğunu söyleyenler arasındaki anlamda önemli değişkenlik göz önüne alındığında daha da belirgindir.

Buna rağmen birçok araştırmacı, mezhepler arası farkların net olmadığı veya öneminin azalmakta olduğu kanısındadır. Aslında farklı inançlar arası



yapılan evlilikler artmakta olup eş seçiminde bu farklılığın artık bir “çelişki olmayabileceği” öngörülmektedir (Larson ve Munro, 1985; Larson ve Munro, basımda). Eşzamanlı olarak, bu değişken yapısal bağlılığın açıklanmasındaki diğer faktörlerle de değiştirilebilir. Buna alternatif tutarlı bir bakış açısı ise, dini mensubiyet ölçeklerinin dini *bağlılık* göstergeleri ile tamamlanmasının gerekliliğidir. Dini tercihlerin öneminin azaldığına dair birçok açıklamaya göre, din ve kültür artık birleşmektedir. Buna karşılık belki de sekülerizme tepki olarak dini bağlılık, bilfiil imanlarında sabit kalanlar arasında artmaktadır. Dini bağlılık, evlilikte istikrar ve evlilik doyumunu kavramları arasındaki ilişkiler baştan aşağı tetkik edilmelidir. “Birikimsel bir dini bağlılık” a yönelik giderek artan önemin, (bir dine) mensubiyet değişkeninin tarihsel önemine de binaen, dini faktörlerin açıklayıcı gücünü daha da artırabileceğine inanmak için iyi sebepler bulunmaktadır (Bibby 1987).

### **Dini Homogami**

Karı-koca arasındaki dini mensubiyetteki benzerlik *derecesi* de faydalanılabilir bir araştırma konusu olabilir. 1950’lerden 70’lere kadar yapılan araştırmalar, aynı inanç evliliklerinde, inançlar arası evliliklere göre daha az boşanma görüldüğüne işaret etmiştir. Yahudi-Yahudi olmayan (Moller 1975), Katolik-Mormon, Protestan-Mormon (Bahr 1981), Protestan-Katolik (Bumpass ve Sweet 1972) ve dindar-dindar olmayan (Goode 1956) karışımı evlilikler hep diğerlerine göre daha istikrarsız olmuştur. Landis (1949) Protestan-Katolik karışımı evliliklerinde yer alan Protestan kadınların, Katolik kadınlara göre boşanmaya 3 kat daha fazla meyilli olduklarını ortaya koymuştur. Boekestijn (1963; Levinger, 1976’da rapor edildiği üzere), Hollanda’da yapılan bir çalışmaya dayanarak, aynı inanç evliliklerindeki boşanma oranlarının farklı inanç evliliklerinden 5 kat daha fazla olduğunu belirtmiştir. Oysa 1970’lerde yapılan iki çalışma (Albrecht ve Kunz 1976; Jorgensen ve Klein 1979) dini farklılık ve boşanma arasında hiçbir ilişki bulamamıştır. Bu iki çalışmaya rağmen bulunan kanıtlar, evlilikte istikrar üzerine iki farklı teorik açıklama ortaya çıkarmıştır ki bu çalışmalar, inançlar arası evliliklerin boşanmayla sonarmeye daha yakın olduğu şeklinde sonuçlanmaktadır (Nye vd. 1973; Lewis ve Spanier 1979).

Bir çalışmada dini farklılık, “boşanma serbestliği” denilen tutum ölçeği ile yakından ilişkilidir (Jorgenson ve Johnson 1980). İnançlar arası evlilik, regresyon analizinde kadınlar için (erkekler için değil) önemli bir gösterge olmuştur. Benzer şekilde, Chi ve Houseknecht (1985) kocaları farklı bir dine

mensup olan Katolik kadınların, Katolik olmayanlara göre evliliklerinde daha az memnun olduklarını ortaya çıkarmıştır. Ancak köktendinci olmayanlarla karşılaştırıldığında, köktendincilerde dini farklılığın (dini uyumsuzluk olarak tanımlanan), evlilik mutsuzluğu ile daha yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu en fazla *kocalarda* nettir. Bu ilişki ırk ya da eğitimden daha önemli olmuştur.

Evlilik mutluluğuna dair son zamanlarda yapılan yenilikçi bir çalışmadan da (Ortega vd. 1988) bahsetmeye değer. Dini homogami, öğretiler tarafından dikkatli bir biçimde tanımlanmıştır ve mezhepler de buna göre sınıflandırılmıştır. İnanç içi evlilikler, farklı inanç evliliklerine oranla daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahiptir. Bu araştırmacılar aynı zamanda doktrinel bir mesafe puanı tanımlamaktadır. Yine de bulgular istatistikî açıdan önemlidir: doktrinel mesafeler arttıkça evlilikte mutsuzluk da artmaktadır. Bu çalışmadaki bulgular tutarlı ve önemli olmasına karşın, açıklanan varyasyon oldukça düşük seviyededir; diğer faktörlerin, mesela dini samimiyetin, doktrinel mesafe ile kombine edilmesi gereklidir. Dini katılımın kontrol edilmesiyle ve evliliğe *bağlılığın* özel ölçekleri kullanılarak yapılmış bugüne dek bilinen tek çalışmada (Goltz 1987), dini homogami ile kişisel veya yapısal evlilik bağlılığı arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Bu çalışma inançlar arası evliliklerin değil, dini katılımın daha önemli bir değişken olduğu sonucunu güçlü bir biçimde desteklemektedir.

Bir anlamda dini homogami, hem kocanın hem de kadının dini tercihinin bir ölçüsü olması nedeniyle, dini bağlılıktan biraz daha seçkin bir değişkendir. Dini bağlılığın açıklayıcı bir değeri varsa, değişkenin potansiyel gücü katlanır. Yukarıda ele alınan araştırmaların çoğunda açıkça gözüktüğü üzere dini homogami, daha muhafazakâr dini gruplar arasında evlilikte istikrar ve memnuniyet konuları ile paralellik arz eder. Benzer şekilde dini homogami, daha liberal mezheplere bağlı gruplarda, eğitim ve diğer sosyal faktörlerle karşılaştırıldığında daha önemsiz bir faktör olmaktadır. Din değiştirme veya eş seçiminden ötürü doktrinel ayrılık arttıkça dini farklılık, evlilikte doyum-suzluk ve ayrılığın giderek güçlenen bir belirleyicisi olmaktadır. Dini değişkenin ölçütleri ne kadar titiz olursa, din ile evlilik ilişkisi arasındaki bağlar o kadar güçlü olur.

Gelecek bölümde, yukarıdaki yorumların ahlaki boyutu ele alınmaktadır. Dini bağlılık (dini katılım ve dindarlık derecesiyle ölçüldüğü üzere), evlilik bağlılığını açıklamak için daha faydalı bir değişken midir?

## BAĞLILIK OLARAK DİN VE EVLİLİĞE BAĞLILIK

Halliday (1980) haklı olarak, dini bağlılığın ve kilise katılımının, dini inancın tatminkâr temsilcileri olamayacağını öne sürmüştür. Birçok dinî taraftar (kendilerini belli bir dinî gruba ait atfedener), dinî inancın anlamı ve içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip değildir (Bibby 1987). Dini inançların görünür önemini bir kenara bırakan Bibby, dini inancın, dini bağlılığın zayıf bir göstergesi olduğunu, %80'lik kısmın "inandığı", ancak üçte birinden azının dini görev ve faaliyetleri yerine getirdiğini saptamıştır. Günümüzdeki araştırma literatüründe dini katılım, dini bağlılığın ana ölçütüdür. Halliday'ın (1980) görüşleri, dini katılımın, dini mensubiyet veya dini inançtan (eğer sadece bir veya iki gösterge kullanılıyorsa) daha yararlı bir gösterge olduğu yönündedir.

Birçok teorisyen (Levinger 1976 gibi), dini katılım ve benzeri daha detaylı dini faktör ölçütlerinin, evlilikten kopuşa dair bir bariyer gibi işlev gören dinin yalnızca ilave göstergeleri olduğunu iddia etmektedir. Levinger'in görüşüne göre, dini ara bağlantılar tutarlı bir güç olarak hareket ederken, aynı zamanda hareket özgürlüğünü de sınırlar veya kısıtlar. Bu makalede daha değişik bir bakış açısı sunulmaktadır. Evlilik bağlılığı çalışmasında, dini bağlılığın koruyucu fonksiyonlarına ilaveten, dinin hem sosyal destek hem de "olumlu davranışı teşvik" fonksiyonları takdire değerdir.

### Dini Katılım

Dini faaliyete katılımın boşanma ihtimallerini azaltmadaki rolü açıktır (Kitson vd. 1985; Shrum 1980). Aynı inançtaki çiftler, kiliseye de birlikte düzenli olarak devam ediyorlarsa boşanma ihtimalleri azalmaktadır (Cheser 1957; Goode 1956; Locke 1951). Teachman (1982) boşanma olasılığını tahmin için yenilikçi bir tehlike modeli geliştirmiştir. Düzenli evlilikleri olan çiftlerle karşılaştırıldığında boşanmış çiftler 1,7 kat daha düşük oranda kiliseye katılıyorlardı. Buna göre, kiliseye düzenli devam eden çiftlerin bir arada yaşama ihtimali daha yüksektir. Din, on iki önemli tehlike belirteçleri arasında en güçlü üçüncü belirteçtir. Boşanmanın en güçlü iki belirteci ise 1) kocaların eşlerinden daha genç olması (2,9 kat daha tehlikeli) ve 2) evlendiklerinde 17 yaşın altında olan çiftlerdir. Glenn ve Supancic (1984), yapılan yedi ankette dini katılımın, evlilikteki çözümlerin en büyük 3 belirleyicisinden biri olduğunu ortaya çıkarmıştır (diğer iki belirleyici, ırk ve evlilik yaşı).

Dini katılım ile evlilikte doyum arasındaki ilişki daha az belirgindir. Glenn ve Weaver (1978), yaptıkları çoklu rastlantısal değişkenli çalışmada kilise katılımının, evlilikte mutluluğun en güçlü belirteci olduğunu ortaya koymuştur.

Yeni yapılan iki çalışmada (Filsinger ve Wilson 1984; Wilson ve Filsinger 1986) dini katılımın, evlilik uyumu konusunda gelenekselliği kontrol eden en güçlü belirteç olduğu belirtilmiştir (dini bağlılığın geleneksel değerlerin ardında kalan bir eser olduğu varsayımı). Oysa Bahr ve Chadwick olumlu ama zayıf bir ilişki saptamıştır. Hunt ve King'in (1978) yaptığı bir çalışma, kiliseye katılım ve evlilik uyumu arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koyar. Diğer dini faktörler kontrol altındayken kiliseye katılımın önemli bir etkisi yoktur. Hatch, James ve Schumm (1986)'un çalışması da "duygusal mahremiyet" kontrol edildiğinde dini katılımın, diğer dini bağlılık kriterleri gibi evlilik doyumuyla artık önemli derecede ilişkili olmayacağını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmaların da belirttiği üzere bağlılık olarak din, kiliseye düzenli gitmekten daha fazlasını ihtiva etmektedir.

Yakın zamanda araştırmacılar kiliseye katılım ve evliliğe bağlılık ölçütleri arasındaki ilişkileri özellikle incelemişlerdir. Kimmons (1980), doktora derecesi için yaptığı keşif çalışmasında normatif bağlılık (yapısal bağlılıkla yakın anlamlı) ile güçlü, "kişiler arası bağlılık" (kişisel bağlılıkla yakın anlamlı) ile zayıf ilişki tespit etmiştir. Goltz'un (1987) çalışmasında dini katılım, karı-kocalar için, hem kişisel hem yapısal bağlılıkla güçlü bir biçimde ilişki içindedir. Regresyon analizinde ise, kiliseye devam etmenin, kadınlarda değil, sadece kocalarda, kişisel bağlılığın belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır (Larson ve Goltz 1989).

"Bireyciliğin" evlilik ve dini bağlılık ile uyumsuz olduğu varsayımı (Bellah vd. 1985) Goltz ve Larson (1989) tarafından yapılan bir çalışmada test edilmiştir. Beklendiği gibi hem organik bağlılık hem de kiliseye katılım (karı-kocalar için), bireycilik ölçütleriyle ters orantılı ölçülmüştür. Bireycilik içeriğindeki yaklaşık %49'luk değişim, gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve yaş şeklindeki bu üç gösterge ile açıklanmaktadır. Bu çalışmada gösterildiği üzere yapısal bağlılık ve kiliseye katılım bireycilikle karşıt anlamdadır.

Uzun zaman dini bağlılığın ölçütü varsayılan kilise katılımı, dinin demografik ölçütlerinden daha güvenilir bir evliliğe bağlılık göstergesi olarak görülmektedir. Yine de kiliseye katılımın varsayılandan daha az belirgin bir dini değişken olduğu açıktır. Kilise katılımı dini bağlılığın bir parçasıdır, ancak aşağıda anlatılacak daha kusursuz ölçütlere bağlanmadıkça yetersiz bir değişkendir.

## **Dindarlık**

Evlilik bağlılığının öğelerini anlamada dindarlığın değişik ölçekleri kullanılmaktadır. Broderick (1981) evliliklerde neyin önemli olduğu sorusuna

verilen ucu açık cevapları analiz etmek için “düşünce birimleri” kullanmıştır. 190 deneğin %3’ünden daha azı dinin önemli olduğunu belirtirken büyük çoğunluk sevgi, anlayış, kişiselilik, paylaşma ve güven gibi terimler kullanmıştır. “Din”, yaş ve eğitim ile aynı kategoriye düşmüştür. Lauer ve Lauer (1986b) uzun süredir evli olan 351 çift üzerinde yaptığı çalışmasında, onları bir arada tutan kuvvetlerin tanımlanmasında dinin önemsiz bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Deneklerin çoğunluğu kendilerini dindar olarak tanımlarken diğer faktörlerin daha önemli olduğunu belirtmiştir. Gönüllü "yirmi ifade" türü çalışmalar, evlilik mutluluğunun en önemli kaynaklarını sıralarken nadiren dinden bahseder (Bibby 1987).

Connecticut Mutual (1981) tarafından geliştirilen dindarlık ölçeği, Scanzoni ve Arnett tarafından (1987) evlilik bağlılığı üzerine bir çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmaya göre dindarlık, evliliğe bağlılık, sevgi, eşe değer verme ve karı-koca sorunlarının çözümü ile yakından ilişkilidir. Ters yönde bir ilişki de çağımızın cinsiyet (kadın-erkek) rolleri ve dindarlık arasındadır. Evliliğe bağlılık üzerinde günümüzde yapılmış öncü çalışmalardan biri (Stanley 1986), kişisel adanmışlık ve zorunlu bağlılık ile ilgili 13 göstergelyi incelemek için değişik dindarlık ölçekleri kullanmıştır. Stanley’in Likert dindarlık ölçeği, bu ölçütlerden 9’u ile kuvvetli şekilde ilişkili olup ilişki kalitesini kontrol etmektedir. Boşanma ahlakı, üst-bağlılık, çift kişiliklilik ve fedakarlığa istekli olma konuları için, .28+ korelasyon puanı elde edilmiştir. İç güdümlü dindarlık<sup>4</sup> (dış güdümlü dindarlık karşıtı) da aynı bağlılık göstergeleri ile korelasyon içindeydi. Bu iki dindarlık ölçeği de kişisel adanmışlık belirtileriyle daha fazla korelasyon içinde idi. İç güdümlü dindarlık belirtileri, kısıtlama (constraint) belirtileriyle önemli oranda ilişkili değildi. Bir başka öncü bağlılık çalışması da şu sıralarda yapılmaktadır (Olson 1988). Olson, kısıtlayıcı bağlılığın geleneksel kavramlarını yeniden incelemek için birçok keşif sorusu kullanmaktadır. Ancak odak noktası, kişisel bağlılığın daha kapsamlı bir incelemesidir. Bağlılık seçeneklerini (evlilikle ilgili davranışların isteyerek teyit edilip zenginleştirilerek) ölçmeye yönelik birçok soru dizayn edilmiştir. İlk sonuçlara göre önemli korelasyonların en büyük kısmı dindarlık göstergeleriyle bağlılık seçenekleri arasında olmuştur; ki bağımsız değişkenlerin (örn. demografik, yaşam memnuniyeti, sosyo-ekonomik ve sosyal destek) tümünün %15-30 aralığındaki oranına kıyasla, korelasyonların %93’ü önemli idi.<sup>5</sup> Kısıtlı bağlılık göstergeleri ile olan korelasyonlar, dini bağlılıktan bağımsız olarak kadınların erkeklere nazaran tatmin edici olmayan evliliklere daha az katlanmaya meyilli oldukları sonucunu desteklemektedir. Örneklemin yarıdan fazlası muhafazakâr kiliselere aktif bir şekilde katılıyordu.

Dindarlık ve bağlılık arasındaki doğrudan ilişki için en açık destek “aile ilişkilerinin gücü” çalışmalarında bulunmaktadır (Stinnet 1979a; 1979b; Stinnett, vd. 1982). Güçlü aileleri (ve evlilikleri) karakterize eden önemli faktörlerin sayısı çalışmalara göre değişmekle birlikte, güçlü bir dini yönelim ve ailevi bağlılık sistematik olarak mevcuttur. Bu literatürü inceleyen Schumm (1985), dini yönelimin ailevi bağlılığın oluşmasında güçlü etkisi olduğunu, aileye amaç duygusu ile başkalarının ihtiyaç ve refahına yönelik değerler duygusunu sağladığını saptamıştır. Nedensellik zinciri kapsamında bağlılığın, aileye harcanan zaman ve enerjiyi (çabayı) etkileyeceği farz edilir. “Dini yönelim” değişkeninin bu çalışmalarda, özellikle de aile güçleri ile ilgili 1986 yılındaki çalıştayda, “sağlık/iyilik yönelimi” olarak yeniden tanımlandığı da rapor edilmektedir (Hatch vd. 1986). Hatch’ın çalışması, dini yönelim konusunda iki önemli kavram tanıtır: *manevi yakınlık* (“Tanrı algılarımızın temelde aynı olduğunu düşünüyorum” ile “Birlikte ibadet ederken eşimi kendime daha yakın hissediyorum”) ve *duygusal yakınlık* (“Çoğunlukla eşimi kendimden uzak hissediyorum” ile “Eşim gerçekten benim duygularımı ve beni mutlu eden şeyleri anlayabiliyor”). Duygusal yakınlık, evlilik doyumundaki en güçlü göstergedir. Duygusal yakınlık kontrol edildiğinde, manevi yakınlık ve kiliseye gitme hiçbir etkiye sahip değildi veya çok küçük bir etkisi vardı. Yani bu araştırmacılara göre, insanların daha dindar olmaları, duygusal yakınlığın kendisinde bir değişme olmaksızın evlilik doyumunu yükseltebilecek bir etkiye sahip değildir. Örneğin bir koca için ailesine işinin üzerinde öncelik vermeyi öğrenmedikçe dine yönelmek anlamsız veya olumsuz bir durum olabilir. “Kadınlar için din, bölünmüş bir şeyi bir araya getirebilecek kadar güce sahip değildir” (Hatch vd. 1986:544).

İnançlar ve ibadetle ilgili pratikler, Gruner tarafından yapılan bir çalışmada evlilik uyumu ile ilişkilendirilmiştir(1985). Gruner, dua eden ve İncil okuyan eşlerin, yaygın bir şekilde bunu kişisel ve evlilikleri ile ilgili meselelerde başa çıkma yöntemi olarak gördükleri için, önemli bir biçimde daha yüksek bir evlilik uyumuna sahip olduklarını bulmuştur. Bu ilişkiler Pentekostal’lerde ve muhafazakâr dini gruplarda en yüksek seviyededir. Eski fakat ilginç bir çalışmada Hillsdale (1962), evlilik için müracaat eden çiftlerle mülakat yapmıştır. Hillsdale evliliğe kişisel olarak bağlanmanın, *bilme* (bilişsel unsur) ve *seçme* (katetik unsur) işlevlerini içerdiğini savunmuştur. Katolik katılımcılar, evliliklerinin sürekliliği hakkında düşünmeden ve ezbere dayalı yorumlar yapma eğilimindediler. Hillsdale, “sade bir iletişimle ilgili bile tıbbi otoritelere neredeyse çocukça bir güvenin olduğunu” gözlemlemiştir (1980:143). Lauer ve Lauer tarafından yapılan yeni bir çalışmada (1986a), mutlu ve mutsuz

çiftler bir arada kalmaları için aynı nedeni öne sürmüşlerdir - “evlilik, uzun süreli bir sözleşmedir”. Geçmişte yapılan çalışmaların birine göre, dini bir törenle evlenen çiftlerin boşanma oranları daha düşüktür (Christensen ve Meissner 1953). Belki de bu durum, bundan sonra gelecek olanlara göre en yalın göstergedir. Kanıtların kısıtlı olmasına rağmen yine de “din benzeri” fikirlerin, evlenecek adaylar ve uzun süredir evli olan çiftlerin sözlüklerinde (onları birbirine bağlayan) bir “raptiye” olduğu görülmüştür. Lund’un (1985) iddia ettiği gibi, sözleşmenin retorığı ve (davranışlardaki değişiklikler bağlamında) kişisel yatırımlar arasındaki ilişkiye dair gerçek bir test yapılmalıdır.

Toplum olarak din, belki de dini bağlılığın en göze çarpan birikimini temsil eder. Bu değişken, Bibby’nin dini bağlılığın “birikimli” ölçüsünün, ve inancın "topluluğuna" istekli olarak dahil olmanın çeşitli yollarının bir kombinasyonu olabilir. Maalesef, manevi toplumdaki birey ve grup uyumunun etkisine dair çok az kanıt mevcuttur. Hunt ve King’in çalışmasında (1978) din yeni anlamlar yüklenmiştir. Credal onay (geleneksel İncil öğretilerindeki güçlü inançlar), kilise organizasyonlarına katılım, gelişim ve mücadele yönelimi, çiftlerin dini konularda anlaşmaları, birbirlerine karşı hoşgörülerini ve dış güdümlü dini motivasyon da dahil olmak üzere hepsi evlilik uyumu ile güçlü bir şekilde ilişkilidiler. Katılımcıların hepsi kiliseye aktif olarak devam edenlerden oluşmasına rağmen bu kriterler kilise katılımından daha ağır basmıştır. Benim bildiğim dini bağlılığın “toplumsal yönü”nü tahmin eden sadece tek bir çalışma vardır. Broadbar ve Nemzer (1986) Yahudiler arasındaki grup bağlılığını incelemiştir. Burada dini toplumla ve onun değerleriyle bütünleşme derecesinin, evlilik dayanışmasını/birlikteliğini yükselttiği iddia edilmiştir. Birçok toplumsal kıstas kullanılmıştır: ritüelleri yerine getirme dereceleri, sinagoga gitme, sinagog üyeliği, Yahudi olan yakın arkadaşların oranı, Yahudi komşularla yaşama, İsrail’e gitme, Yahudi organizasyonuna üye olma ve Yahudi hayır kuruluşlarına katkıda bulunma. Broadbar ve Nemzer’e göre bu dini-etnik yüklemelerin hepsi, grubun birlik ve beraberliğini artırmaktadır. Din, hem bireysel hem de grup yönelimlidir.

Bu makalenin başlangıcında bildirildiği gibi Bibby (1987), muhafazakar mezheplerden gelen katılımcıların% 60’ından fazlasının kümülatif dini bağlılık (inançlar, uygulama ve deneyim ve bilgi) ile karakterize olduğunu, kiliseden büyük keyif aldığını bulmuştur. Buna rağmen, dini adanmışlık ya da adanmışlıktan bağımsız olarak, dini “bağlılığı olan” ya da “bağlılığı olmayan” arasında aile hayatından zevk alma konusunda çok az fark vardır. Bir dini toplum ile *bütünleşme* evlilik bağlılığını değerlendirmek için önemli bir

değişken olabilir. Kilise komitelerine, papaz veya büyükler meclisine, teftiş heyetine ya da küçük İncil çalışma gruplarına ve birliklerine katılanlar, daha derin bir dini cemaat şuuruna mı sahiptir? Yoksa (“etnik kimlik”i aşan bir tür olarak) “inanınlar topluluğu” nun bir parçası olmaya dair manevi duygu, dini topluluğu anlamının bir yolu mudur? Bu daha derin boyutlar etkin bir şekilde ölçülseydi, dindarlık ve kişisel evlilik bağlılığı arasındaki ilişkiler daha aşikâr olur muydu?

Dini bağlılığın evlilik doyumu ve evliliğe bağlılık üzerindeki etkisi açık ve bütünüyle tutarlıdır. Böyle olmasına rağmen eldeki deliller net değildir. Dindarlığın "iyi ölçütleri" olarak adlandırılabilir şeyler, diğer değişkenler kontrol altına alındığında, evlilik doyumu ile ilişkili değildir (veya önemli belirleyicileri olarak kalır). Evlilik bağlarının sağlam olduğu durumlarda, dini faktörün değeri en sıkı testlere tabi tutulur. Bu ise, Altın Kural (Matta, 7:12)’in\*\* “öteki merkezli” mesajının, gerçek gündelik yaşam oyunundaki odak sahnesi olarak farz ettiği yerdir. Lund’un (1985) öne sürdüğü gibi nihai gösterge, sözlerin fiillere uyup uymadığıdır.

## SONUÇ

Burada din ve evliliğe bağlılık ile ilgili dikkate değer bir çalışma mevcuttur. Bağlılık göstergeleri, yaygın olarak boşanma oranları ve evliliğe devam etmeme ölçümlerine göre tanımlanır. Evlilik istikrarı, evlilik bağlılığının kanıtı olarak kabul edilir. Benzer bir biçimde, evlilik doyumu da kişisel bağlanma duygusu ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Goltz (1987)’un da dikkat çektiği gibi kişisel ve yapısal bağlılık, (evlilikte) sebatsızlık veya doyum ölçümlerinden farklı yapılardır. Evlilik ilişkilerinde kişisel adanma ve kısıtlama yapılarının incelenmesi hem teori hem de araştırmada yeni bir sınırdır. Dini faktör, gelişme aşamasında olan evlilik bağlılığı ölçümleri ile önemli bir korelasyon gibi görünmektedir. Aile bağlılığına dair gelişen ölçeklerin de birçok dini gösterge ile güçlü bir biçimde ilişkili olabileceği muhtemeldir. Burada gelecekte göz önüne alınması gereken birçok teorik ve deneysel konu mevcuttur.

1. Artık evlilik bağlılığı çalışmasında bir kategori olarak dine güvenmek savunulamaz. Bulguların temelde tutarlı olmasına rağmen dini bağlılık, dini inanç bir yana, dini samimiliğin/adanmışlığın bir ölçütü değildir. Şayet din, bir öngörücü değişken olarak ele alınıyorsa, ölçümlerin dini bağlılığın temel doğasını tahmin etmesi gerekir. Stanley’in (1986) iç güdümlü din ve dini muhafazakârlık ölçekleri (bu ölçek mezhepsel ve dini kategorileri aşmaktadır), dini samimilik ölçeği (Connecticut Life 1981) ve dini toplum ölçekleri (Brod-



bar ve Nemzer, 1986) başlangıç niteliğindeki adımlardır. Glock ve Stark'ın ölçekleri (1965), sosyal bilim araştırmaları için bir standart olmaya devam etmektedir. Belki de bu ölçeğin evlilik ve aile konuları açısından yeniden düşünülmesinin zamanı gelmiştir. Dini faktör, hem teoride hem de gerçek evlilik ve aile yaşantısında boşanmaya karşı bir engelden daha fazlasıdır. Bununla birlikte, hem teori hem de araştırmadaki ikilem, dinin, zayıf olan evlilik ve aileleri daha güçlü ve daha sağlıklı yapmak konusunda insanları cesaretlendirmesi ile birlikte yıllar önce bölünmesi gereken evlilikleri ve aileleri bir arada tutmasıdır. Bizim ölçümlerimiz, kendi uğruna kalıcılığı, evlilikleri ve aileleri iyileştiren dönüşüm ve destek mekanizmasını ayırt edebilmelidir.

2. Johnson (1985), kişisel bağlılığın çoğunlukla ilişkilerdeki doyumun bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. Bu, mevcut araştırma sonuçlarına dayanan uygun bir varsayım olabilir. Stanley (1986) iki kavramın belirginliğine işaret eder. Stanley'in çalışması evlilik doyumunu için *denetlendiğinde*, gerçekten de dini faktör ile kişisel adanma ve sıkı bağlılık göstergeleri arasındaki ilişkinin anlamlı olarak kaldığını göstermiştir. Yine de bu makalede yeniden gözden geçirilen literatür, doyum ve kişisel bağlılık arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu ileri sürmektedir. Bağlılık, doyurucu ilişkiler ile canlanır ve ilişkilerdeki doyumunu artırıcı yönelimler ve davranışları cesaretlendirir. Larson ve Goltz (1989) kişisel adanmanın, “iyi olan evlilikleri daha iyi hale getiren başlıca kişisel ve ilişkisel kaynak” olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu hipotez henüz yeni belgelenmiştir.

3. Stanley (1986) tarafından geliştirilen kişisel adanmaya ilişkin mevcut göstergelerin evlilik ilişkileri çalışmalarında daha fazla test edilmesi gerekmektedir. Aslında aynı ölçeklerin aile ilişkilerindeki kişisel adanmayı değerlendirmek için de geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle de meta-bağlılık, çiftlerin kimliği, fedakârlık, boşanma ahlakı ölçeklerinin geleceği parlak görünmektedir. Kişisel bağlılığın “davranış değişikliği” boyutu da (Olson 1988) faydalı bir ölçeğe dönüşebilir. Yine de var olan araştırma delillerine dayanarak ilişkilerdeki kişisel ve zorunlu bağlılıkları değerlendirmek için, 13+ alt ölçeğin faydalılığı sorgulanabilir. Maddelerin tamamı gerekli mi? Diğerlerini daha önemli olarak tanımlarken, belli alt ölçekleri çıkarmak mümkün olabilir. Bu tip ölçekler, standart mülakat ve anketlerde kullanılmak için çok fazla soruyu gerektirir. Yine de etkili ve tam bir bağlanma ölçeği, evlilik ve aile davranışını açıklama ve anlamaya yönelik birçok araştırma için temeldir.

4. Sosyal bilim araştırmalarında teolojik bir boyut mevcuttur. Kavramlar ve göstergeler için kutsal kitaplara başvurmak, dini inancın evlilik ve aile

ilişkilerindeki etkisini değerlendirme uğraşındaki araştırmacılar için temeldir. Bağlılık ile ilgili mevcut teoriler ve ölçekler, bağlılığın İncil’de tanımlandığı şekildeki anlamını yeteri kadar yakalayamamış görünmektedir. Yahudi-Hıristiyan mirasına önem verilen bizim toplumumuzda, ölçeklerin geliştirilmesinde İncil’le ilgili anlamlara ve varsayımlara daha büyük bir önem verilmelidir. Sebâtlik ve sadakat kavramları, evlilik ilişkilerinde boşanmaya karşı bir *bariyer* olan dinin ifadelerindeki başlıca öğelerdir. Evliliğe adanma da –tasdikleyici ve güçlendirici davranışlarla birlikte- temel İncil kavramlarından biridir. Bu boyutun ölçülmesi, böyle bir adanmanın kaynağı her ne olursa olsun, evlilik bağlılığı ve dini faktöre dair daha etraflıca bir açıklama yapabilmek için gereklidir. “Ruhun meyveleri” (Galatyalılar 5: 22-23)<sup>\*\*\*</sup> ve çok sayıda diğer eylem-yönelimli, öteki-merkezli İncil prensipleri, hem kavramlaştırma hem de ölçme için uygun olabilir. Yeterli ölçekler geliştirildiğinde, evliliğin sonuçlarının hem teorik hem de deneysel olarak incelenmesinde, bu değişkenlerin birbiri ardınca sıralanması ve birbirleriyle bağlantılarının değerlendirilmesi mümkün olabilir.

Bu ve diğer adımlar atılana kadar, dini faktör ve evlilik bağlılığı arasındaki ilişki muhtemelen belirsiz kalacak. Şayet dini bağlılık, özellikle evlilik ve aile ilişkileri gibi insani fenomenleri açıklamada önemli bir değişken olarak kalmak zorundaysa, en azından şimdilik, onun diğer göstergelerle ilgili katkılarını değerlendirmek için daha etkili yolların bulunmasına ihtiyaç olacaktır.

## NOTLAR

1. 1980’den beri, lisansüstü eğitim gören birçok öğrenci ile birlikte, evliliğe bağlılık konusu üzerinde çalışıyorum. Bunların başlıcalarından biri, 1980 yılında, ikincisi 1984 yılında yapılan çalışmalardır. Üçüncüsü ise şu an üzerinde çalışılma aşamasında olmaktadır.
2. Bibbly (1987:72-73), dini bağlılıkla ilgili “birikimsel bağlılık” şeklinde adlandırdığı özgün bir ölçek kullanmıştır. Onun örnekleminin yalnızca yüzde 20’si, olumlu inançlar (Tanrı’ya, İsa’nın kutsallığına, ölümden sonra hayata inanç), ibadetle ilgili özel uygulamalar, “Tanrı’nın mevcudiyeti” tecrübesi ve İsa’yı reddedenlerin durumu hakkında bilgi ortaya koymuşlardı. Birikimsel bağlılığı, bu dört ölçüm oluşturmaktadır. Bibbly, bu yollarla dini inançlarına bağlı olan muhafazakâr Protestanların yüzde 61’inin kiliseye gitmekten mutluluk duyduklarını bulmuştur.

\* Aynı dine veya mezhebe bağlı olanların evliliği. (çev. notu)

3. Yine de literatürde, kişisel bağlılık ve evliliğe bağlılık arasındaki kavramsal ilişki net değildir. Örneğin Larson ve Goltz (1989), yüksek doyum sonuçlarına sahip olan çiftlerin kişisel bağlılıkta da en yüksek seviyeye sahip olduklarını bulmuştur. Düşük doyuma sahip olan çiftler de, kişisel bağlılıkla ilgili en düşük seviyeye sahiptir. Doyum tecrübesi, doyum sağlayan tutum ve davranışları daha fazla teşvik edebilir. Gerçekten de böyle çiftler evliliklerini, “ölüm bizi ayırana dek” olarak tanımlayabilirler. Yine de doyum, “aşk” kadar

değişkendir. Anlaşmazlıklar ve çatışmanın evliliğin doğasından olmasına karşın doyum, evliliğin uzun süreli gelişimi için kişisel bağlılıktan daha hassas bir ilişki şekli olarak görülmektedir. Kişisel olarak kendilerini evliliklerine adayan bireylerin zorlu zamanlar boyunca daha sadık/evliliklerinde kararlı kaldıkları (örn. diğer alternatifleri takip etmeyi reddetmek gibi- Leik ve Leik 1977) veya düzeltici ve zenginleştirici faaliyetlere yöneldikleri iddiası tutarlı görünmektedir. Larson ve Goltz (1989) şunu iddia etmişlerdir:

“ ... evliler daha adil ve diğerkam bir şekilde davranabilirler, çünkü onlar bağlı olmak (become committed) yerine bağlıdırlar (are committed)... Bağlılık, iyi bir evlilik hayatı tecrübe etmenin sonucu değildir. Bunun yerine, bağlılık, iyi (veya zayıf) evlilikleri daha iyi bir hale getirmenin bireysel ve ilişkisel kaynağıdır. Bu bağlamda, şayet çiftler birbirlerine bağlı değillerse, iletişimin daha az ortaya çıkması muhtemeldir. Aynı şekilde, şayet çiftler kendi farklılıkları hakkında konuşamıyorlarsa, farklılıklara yönelik çözüm yolları (evlilik uyumu) daha az ortaya çıkar. Bağlılık, güçlü bir evliliğin gelişmesinde yalnızca “sabit” olmaktan ziyade daha zenginleştirici olması bakımından üst bir değişken olabilir.” (397)

4. İç güdümlü dindar bireyler, inançlarında kendi özel dini güdülerini bulurlar. Dış güdümlü dindar bireyler, dini “faydalı” bir şey veya bir sosyal ilişki kaynağı olarak görürler.
  5. Bu proje için veri çalışmalarının çoğu henüz yapılmamıştır. Ölçekler ve göstergeler, henüz geliştirilmemiştir. Verilerin dikkatli ve kritik bir incelemesi henüz yapılmamıştır.
- \*\* “İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü Kut-sal Yasa'nın ve peygamberlerin söylediği budur.” Matta, 7:12 (çev. notu)
- \*\*\* “Ruh'un meyveleri ise, sevgi, sevinç, barış, sabır, şefkat, iyilik, sadakat, yumuşak huyluluk ve özdenetimdir.” Galatyalılar 5:22-23 (çev. notu)

## Kaynaklar/References

- Albrecht, S. & Kunz, P. (1980). “The Decision to Divorce: A Social Exchange Perspective”. *Journal of Divorce*. 3:319-337.
- Babchuk, N., Crockett, H. and Ballweg, J. (1967). “Change in Religious Affiliation”. *Social Force*. 45:551-555.
- Bahr, H. M.. (1981). “Religious Inter-marriage and Divorce in Utah and the Mountain states”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 20:251-261.
- Bahr, H. & Chadwick, B. (1985). “Religion and Family in Middletown, USA”. *Journal of Marriage and the Family*. 47:407-414.
- Becker, H. S. (1960). “Notes on the Concept of Commitment”. *American Journal of Sociology* 66:32-40.
- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A. and Tipton, S. M. (1985). *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. New York: Harper and Row.
- Bibby, R. W. (1987). *Fragmented Gods: The Poverty and Potential of Religion in Canada*. Toronto: Irwin Publishing.
- Booth, A., Johnson, D. R., White, L. K. and Edwards, J. N. (1985). “Predicting Divorce and Separation”. *Journal of Family Issues*. 6:331-346.
- Booth, A. & Johnson, D. R. (1988). “Premarital Cohabitation and Marital Success”. *Journal of Family Issues*. 9: 255-272.

**512 • DİNDARLIK VE EVLİLİĞE BAĞLILIK: ‘ÖLÜM BİZİ AYIRINCAYA DEK’İN DEĞERLENDİRİLMESİ**

- Booth, A. & White, L. (1980). "Thinking About Divorce". *Journal of Marriage and the Family*. 42:605-616.
- Booth, A., Johnson D. R., White, L.K. and Edwards J. N. (1986). "Divorce an Marital Instability Over the Life Course". *Journal of Social Issues*. 7: 421-442.
- Brodbar-Nemzer, J. Y. (1986). "Divorce and Group Commitment: The Case of the Jews". *Journal of Marriage and the Family*. 48:329-340.
- Broderick, J. E. (1981). "A Method for Derivation of Areas for Assessment in Marital relationships". *The American Journal of Family Therapy* 9:25-34.
- Bugaighis, M. A., Schumm, W. R., Jurich, A. P. and Bollmann, S. R. (1985/86). "Factors Associated with Thoughts of Marital Separation". *Journal of Divorce*. 9: 49-59.
- Bumpass, L. L. & Sweet, J. A. (1972). "Differentials in Marital Instability: 1970". *Ameican Sociological Review*. 37:754-766.
- Burns, A. (1984). "Perceived Causes of Marital Breakdown and Conditions of Life". *Journal of Marriage and the Family*. 46:551-562.
- Burr, W. R., Hill, R., Nye, F. I. and Reiss, I. L. (Ed.). (1979). *Contemporary Theories about the Family*. I. New York: The Free Press,
- Chadwick, B. A., Albrecht, S. L. and Kunz. P. R. (1976). "Marital and Family Role Satisfaction". *Journal of Marriage and the Family* 38:431-440.
- Cherlin, A. (1980). "Religion and Remarriage: Reply to Halliday". *American Journal of Sociology* 86:636-640.
- Chesser, E. (1957). *The Sexual, Marital and Family Relationships of the English Woman*. New York: Roy.
- Chi, S. K. & Houseknecht, S. K. (1985). "Protestant Fundamentalism and Marital SuccessA: Comparative Approach". *Sociology and Social Research* 69:351-375.
- Christensen H. T. (1964). "Development of the Family Field of Study." *Handbook of Marriage and the Family*. Ed. H.T. Christensen. Chicago: Rand McNally: 3-32.
- Christensen, H. T. & Meissner, H. H. (1953). "Studies in Child Spacing: Premarital Pregnancy as a Factor in Divorce". *American Sociological Review*. 18:641-644.
- Clodfelter, J. L. (1977). *Marital Commitment: Definition and Evaluation*. Doctoral Dissertation. Ohio University.
- Connecticut Mutual Life Insurance Co. (1981). *Report on American Values in the 80s: The Intpact of Belief* . Hartford, CT.
- Edwards, J. N. & Saunders, J. M.. "Coming Apart: A Model of the Marital Dissolution Decision". *Journal of Marriage and the Family* 43 (1981), 379-389.
- Filsinger, E. E. & Wilson, M. R. (1984). "Religiosity, Socioeconomic Rewards, and Family Development: Predictors of Marital Adjustment". *Journal of Mariage and the Family* 46:663-670.
- Fitzpatrick, M. A. (1988). *Between Husbands and Wives: Communication in Marriage*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Glenn, N. D. & Supancic, M. (1984). "The Social and Demographic Correlates of Divorce and Separation in the United States: An Update and Reconsideration". *Journal of Marriage and the Family* 46:563-575.

- Glenn, N. D. & Weaver, C. N. (1978). "A Multivariate, Multisurvey Study of Marital Happiness". *Journal of Marriage and the Family* 40:269-282.
- Glenn, N. D. & Shelton, B. A. (1983). "Pre-adult Background characteristics and Divorce: A Note of Caution about Overreliance on Explained Variance". *Journal of Marriage and the Family*. 45:405-470.
- Glenn, N. D. (1987). "The Trend in "No Religion" Respondents to U.S. National Surveys Late 1950s to Early 1980s". *Public Opinion Quarterly*. 51:293-314.
- Glock, C. Y. & Stark, R.(1965). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.
- Goltz, J. W. (1987). *Correlates of Marital Commitment*. Unpublished Doctoral Dissertation. Edmonton: University of Alberta.
- Goltz, J. W. & Larson, L. E. (1989). *Individualism, Religion and Marital commitment*. Paper in submission.
- Goode, W. J. (1956). *Women in Divorce*. New York: The Free Press.
- Gruner, L. (1985). "The Correlation of Private, Religious Devotional Practices and Marital Adjustment". *Journal of Comparative Family Studies*. 16:47-59.
- Halliday, T. C. (1980). "Remarriage - the More Complete Institution". *American Journal of Sociology*. 86:630-635.
- Hansen, G. L. (1981). "Marital Adjustment and Conventionalization: A Reexamination". *Journal of Marriage and the Family*. 43:855-863.
- Hartley, S. F. (1978). "Marital Satisfaction Among Clergy Wives". *Review of Religious Research*. 19:178-191.
- Hatch, R. C., James, D. E. and Schumm, W. R. (1986). "Spiritual Intimacy and Marital Satisfaction". *Family Relations*. 35:539-545.
- Heaton, T. B., Albrecht, S. L. and Martin, T. K. (1985). "The Timing of Divorce". *Journal of Marriage and the Family*. 47:631-639.
- Hillsdale, P. (1962). "Marriage as a Personal Existential Commitment". *Marriage and Family Living*. 24:137-143.
- Hunt, R. A. & King, M. B. (1978). "Religiosity and Marriage". *Journal for the Scientific Study of Religion*. 77:399-406.
- Johnson, M. P. (1973). "Commitment: A Conceptual Structure and Empirical Application". *Sociological Quarterly*. 14:395-406.
- Johnson, M. P. (1985). "Commitment, Cohesion, Investment, Barriers, Alternatives, Constraint: Why do People Stay Together when They Really Don't Want to?" Unpublished paper.
- Jorgensen, R. & Johnson, A. C. (1980). "Correlates of Divorce Liberality". *Journal of Marriage and the Family*. 42:617-626.
- Jorgensen, S. R. (1979). "Socioeconomic Rewards and Perceived Marital Quality: A Reexamination". *Journal of Marriage and the Family*. 41:825-835.
- Jorgensen, S. R. & Klein, D. (1979). "Sociocultural Heterogamy, Dissensus, and Conflict in Marriage". *Pacific Sociological Review*. 22:51-75.
- Kanter, R. - M. (1968). "Commitment and Social Organisation: A Study of Commitment Mechanisms in Utopian Communities". *American Sociological Review*. 33:499-517.
- Kate, P. K. (1983). *Dimensions of Marital Commitment: Definition and Assessment*. Doctoral Dissertation. North Texas University.

**514 • DİNDARLIK VE EVLİLİĞE BAĞLILIK: ‘ÖLÜM BİZİ AYIRINCAYA DEK’İN DEĞERLENDİRİLMESİ**

- Kelly, E. L. & Conley, J. J. (1987). Personality and Compatibility: A Prospective Analysis of Marital Stability and Marital Satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology* 52:27-40.
- Kiesler, C. (1971). *The Psychology of Commitment*. New York: Academic press.
- Kimmons, N. C. (1980). *Marital Commitment: An Assessment of the Normative and Interpersonal Dimensions*. Doctoral Dissertation. Florida State University.
- Kitson, G. C., Babri, K. B. and Roach, M. J. (1985). "Who Divorces and Why: A Review". *Journal of Family Issues*. 6:255-293.
- Kunz, P. R. & Albrecht, S. L. (1977). "Religion, Marital Happiness and Divorce". *International Journal of Sociology of the Family*. 7:227-232.
- Landis, J. T. (1949). "Marriages of Mixed and Non-mixed Religious Faith". *American Sociological Review*. 14:401-406.
- Larson, L. E. & Goltz, J. W. (1989). "Religious Participation and Marital Commitment". *Review of Religious Research*. 30:387-400.
- Larson, L. E. & Munro, B. (1985). "Religious Intermarriage in Canada, 1974-1982". *International Journal of the Sociology of the Family*. 15:31-49.
- Larson, L. E. & Munro, B.. "Religious Intermarriage in Canada in the 1980s". *Journal of Comparative Family Studies*, (in press).
- Lauer, J. C. & Lauer, R. H. (1986b). *Til Death do us Part: How Couples Stay Together*. New York: The Haworth Press.
- Lauer, R. H. & Lauer, J. C. (1986a). "Factors in Long-term Marriages". *Journal of Family Issues*. 7: 382-390.
- Leik, R. & Leik, S. (1979). "Transition to Interpersonal Commitment". *Behavioral Theory in Sociology*. Ed. R. C. Hamblin and J. H. Kunkel. New Brunswick, NY: Transaction Books: 299-322.
- Levinger, G. (1965). "Marital Cohesiveness and Dissolution: An Integrative Review". *Journal of Marriage and the Family*. 27: 19-28.
- Levinger, G. (1976). "A Social Psychological Perspective on Marital Dissolution". *Journal of Social Issues* 32:21-48.
- Lewis, R. A. & Spanier, G. B. (1979). "Theorizing about the Quality and Stability of Marriage". *Contemporary Theories About the Family*. Ed. W. Burr, R. Hill, I. Reiss and F. I. Nye. 1. Glencoe, ILL: Free Press :268-294.
- Locke, H. J. (1951). *Predicting Adjustment in Marriage: A Comparison of a Divorced and a Happily Married Group*. New York: Holt.
- Lund, M. (1985). "The Development of Investment and Commitment Scales for Predicting continuity of Personal Relationships". *Journal of Social and Personal Relationships*. 2:3-23.
- Maneker, J. S. & Rankin, R. P. (1987). "Correlates and Comparisons of Marital Duration of Black and White Couples in California, 1966-1976". *Journal of Divorce*. 11:33-49.
- McCarthy, J. A. (1979). "Religious Commitment, Affiliation, and Marital Dissolution". *The Religious Dimension: New directions in Quantitative Research*. Ed. R. Wuthnow. New York Academic Press:179-197.

- McRae, J. A., Jr. (1978). "The Secularization of Divorce". *Sex Typing and Social Roles*. Ed. B. Duncan and O. T. Duncan. New York: Academic Press: 227-242.
- Moller, A. S. (1975). "Jewish-gentile Divorce in California". *Jewish Sociol Studies*. 37:279-290.
- Nye, F. I., White, L. and Frideres, J. S. (1973). "A Preliminary Theory of Marital Stability: Two models". *International Journal of Sociology of the Family*. 3:102-122.
- Olson, R. (1988). *An Exploratory Study of Defining and Measuring Expressions of Marital Commitment*. M.Ed. Thesis. University of Alberta.
- Ortega, S. T., Whitt, H. P. and Williams, J. A., Jr. (1988). "Religious Homogamy and Marital Happiness". *Journal of Family Issues*. 9: 224-239.
- Pryor, E. & Norris, D. (1988). "Religion and the Family Cycle". *Canadian Studies in Population* 15:159-180.
- Sabatelli, R. M. & Cecil-Pigo, E. F. (1985). "Relational Interdependence and Commitment in Marriage". *Journal of Marriage and the Family*. 47: 931-937.
- Sabatelli, R. M. & Pearce, D. J. (1986). "Exploring Marital Expectations". *Journal of Social and Personal Relationships*. 3:307- 321.
- Scanzoni, J. & Arnett, C. (1987). "Enlarging the Understanding of Marital Commitment Via Religious Devoutness, Gender Role Preferences, and Locus of Marital Control". *Journal of Family Issues*. 8:136-156.
- Schumm, W. R., Bollman, S. R. and Jurich, A. P. (1982). "The "Marital Conventionalization" Argument: Implications for the Study of Religiosity and Marital Satisfaction". *Journal of Psychology and Theology*. 10:236-241.
- Schumm, W. R. (1985). "Beyond Relationship Characteristics of Strong Families: Constructing a Model of Family Strengths". *Family Perspective*. 19:1-9.
- Shrum, W. (1980). "Religion and Marital Instability Change in the 1970s?" *Review of Religious Research*. 21:35-147.
- St. George, A. & McNamara, P. (1984). "Religion, Race, and Psychological Well Being". *Journal for the Scientific Study of Religion*. 23:351-363.
- Stanley, S. (1986). *Commitment and the Maintenance and Enhancement of Relationships*. Doctoral Dissertation. University of Denver.
- Stinnett, N. & Sauer, K H. (1977). "Relationship Characteristics of Strong Families". *Family Perspective*. 11:3-11.
- Stinnett, N. (1979a). "Strengthening Families". *Family Perspective*. 13:3-9.
- Stinnett, N. (1979b). "In Search of Strong Families". *Building Family Strengths: Blueprints for Action*. Ed. N. Stinnett, B. Chesser and J. DeFrain. Lincoln, NB: University of Nebraska Press: 23-30.
- Stinnett, N., Sanders, G., DeFrain, J. and Parkhurst, A. (1982). "A Nationwide Study of Families who Perceive Themselves as Strong". *Family Perspective*. 16:15-22.
- Sweet, J. A. (1973). "Differentials in Remarriage Probabilities". *Center for Demography and Ecology Working Paper*. Madison: Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin:73-29.
- Teachman, J. D. (1982). "Methodological Issues in the Analysis of Family Formation and Dissolution". *Journal of Marriage and the Family*. 44:1037-1053.

**516 • DİNDARLIK VE EVLİLİĞE BAĞLILIK: ‘ÖLÜM BİZİ AYIRINCAYA DEK’İN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Thomas, D. & Henry, G. (1985). “The Religion and Family connection: Increasing Dialogue in the Social Sciences”. *Journal of Marriage and the Family*. 47:147-151.

Thornton, A. (1975). *Marital Instability and Fertility*. Ph.D Thesis. University of Michigan.

Wilson, M, R. - Filsinger, E. E. (1986). “Religiosity and Marital Adjustment: Multidimensional Interrelationships”. *Journal of Marriage and the Family*. 48:147-151.

Wyatt, P. (1983). *Dimensions of Marital Commitment Definition and Assessment*. North Texas State University: Doctoral Dissertation.